

JORNADA DE L'INSTITUT BALEAR D'ECONOMIA
“PODEM MESURAR EL BENESTAR? MESURES DE BENESTAR SUBJECTIU”

CaixaForum Palma, pl. Weyler, 3, de Palma

**OBERTURA A CÀRREC D'ANDREU SANSÓ ROSSELLÓ, DIRECTOR GENERAL
D'ECONOMIA**

Bones tardes a tothom. Benvinguts a aquesta conferència que organitza l'Institut Balear d'Economia (IBE) juntament amb l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (Ibestat). Començaré emmarcant una mica aquesta conferència dins la línia de conferències que s'han duit a terme per l'Institut Balear d'Economia, que és un institut adscrit a la Conselleria d'Economia i Hisenda. Les conferències han tractat temes bàsicament d'actualitat econòmica, referits a la conjuntura actual, la conjuntura de crisi i de recessió que s'ha viscut en els darrers anys. S'han organitzat diverses conferències en aquest àmbit i també d'altres més enfocades a analitzar perspectives de creixement a llarg termini, o també la situació de diferents sectors tradicionals, com pugui ser el sector industrial, o els sectors amb més futur, com els lligats a les tecnologies de la informació. La conferència que presentam avui, “Podem mesurar el benestar? Mesures de benestar subjectiu”, està en una línia lleugerament diferent del que hem fet fins ara a l'Institut Balear d'Economia, però sí que lliga amb una preocupació que sempre hem tingut des de la Conselleria d'Economia i Hisenda, i és mesurar el creixement econòmic, l'evolució econòmica. Hem de tenir en compte no només mesures quantitatives, de producció, etcètera, sinó també altres mesures de l'economia que afecten tota la resta de la societat i també del medi ambient. Nosaltres, d'ençà que editam diferents butlletins de conjuntura, hem anat incorporant informacions d'altres indicadors que afecten el medi ambient, les persones, etcètera. I avui podríem emmarcar dins aquesta línia aquesta conferència. L'enfocament que veurem avui de l'economia podria lligar amb un enfocament que no estam massa acostumats a treballar els economistes més tradicionals, perquè lliga

amb un corrent de l'economia que ha anat agafant força, sobretot arran de la crisi econòmica i del daltabaix que hi ha hagut, que lliga més amb una perspectiva de comportament dels individus, amb una economia més lligada als individus, a la sociologia, a la psicologia, etcètera.

Presentació de la conferència a càrrec del senyor Andreu Sansó Rosselló, director general d'Economia

Per fer aquesta conferència hem convidat la professora Ada Ferrer i Carbonell que, tot i la seva joventut, té un amplíssim currículum. Ada Ferrer és doctora per dues universitats, per la Rensselaer Polytechnic Institute de Nova York i també per la Universitat de Amsterdam. Té, per tant, dos doctorats. Va cursar la llicenciatura a la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment és científica titular del Centre Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) de Barcelona, en un institut del CSIC i de la Universitat Autònoma. Ha fet moltes publicacions en tot aquest camp de mesures de benestar i mesures de benestar subjectiu. Sense més preàmbuls ja li passaré la paraula i esper que tots vostès trobin interessant el que ens presentarà avui la doctora Ada Ferrer.

Ada Ferrer i Carbonell

Moltes gràcies per la presentació. Bona nit a tothom. Moltes gràcies per convidar-me. Estic molt contenta de ser a Mallorca i de poder explicar-vos una mica les coses que jo faig. Moltes gràcies.

La presentació d'avui sobre les mesures del benestar és al que jo dedico més part de la meva investigació. M'agradaria començar amb un petit tros d'un treball que tal vegada alguns de vosaltres coneixeu. Es coneix com *l'informe de Stiglitz*, el qual és Premi Nobel d'Economia. Aquest treball estava encarregat pel Govern de Sarkozy, el Govern francès, el qual demanava a Stiglitz i també a un altre premi Nobel que és el professor Amartya Sen que fessin algun informe sobre què era el benestar i com podien mesurar el benestar. En aquest informe, i malgrat que el professor Sen fa coses de benestar objectiu, mencionen el benestar subjectiu i diuen el següent: "Els treballs d'investigació han demostrat que és possible la recollida de dades fiables i útils sobre el benestar subjectiu i objectiu. Les mesures quantitatives dels aspectes

subjectius del benestar tenen el potencial no només de convertir-se en una bona mesura de la qualitat de vida de l'individu sinó també —i en el meu cas jo diria sobretot— d'ajudar al millor coneixement dels seus determinants —què ens fa feliç més enllà de les condicions materials que tenim, més enllà de la nostra renda. Malgrat que encara queden aspectes per resoldre, les mesures subjectives són una font important d'informació sobre la qualitat de vida”. I potser també gràcies a aquest informe hi ha hagut molt de debat sobre les mesures de benestar subjectiu.

És el benestar mesurable? Podem mesurar què ens provoca el benestar, què ens fa sentir bé, quin és el nostre objectiu de la vida? Abans dels anys trenta els economistes creien que el benestar es podia mesurar. El benestar era una cosa com cada dia, una cosa normal, com qui mesura la temperatura o qui mesura el pes d'una persona. Utilitat, que és una paraula que fem servir els economistes, indicava plaer. El plaer, la utilitat d'una feina era el plaer que et donava la feina. La utilitat d'un consum era el plaer que et donava aquell bé de consum. El benestar es podia mesurar i es podia utilitzar per comparar individus. Tenien la idea que un dia podrien mesurar el benestar amb un termòmetre, com qui mesura la temperatura. Hi ha una cita de Samuelson, que és un economista molt famós, que deia: “Hedgeworth —que és un economista de l'època d'abans dels trenta— considerava la utilitat tan real com la seva melmelada dels matins”. Certament aquests economistes pensaven que la utilitat, la felicitat, era una cosa que podrien mesurar. Per tant això ens permetria dissenyar polítiques que maximitzessin la utilitat de tothom. Potser no la volien maximitzar, potser el que volien era que la desigualtat en la felicitat, en la utilitat, fos menor. Fer mesures, per exemple, que compreguin, que estrenyin la distribució de la felicitat del nostre país.

Però això era abans dels trenta. Després va haver-hi la revolució del que es coneix en anglès com la *nova economia del benestar*, “the new welfare economics”. I amb aquesta nova economia del benestar es varen poder desenvolupar uns models en els quals no era necessari mesurar la utilitat. Es va començar a considerar que era no ètic comparar els individus segons la seva utilitat. La utilitat va passar a ser una altra cosa diferent. La utilitat, el que ens preocupava als economistes, ja no era una mesura del plaer. La utilitat simplement representava les nostres preferències. Una funció d'utilitat ens deia, per exemple, si una persona preferia consumir el bé A o consumir el bé B, però no ens deia la intensitat d'aquestes preferències ni tampoc ens deia quina quantitat de plaer ens donava consumir el bé A o consumir el bé B. Simplement la

utilitat descrivia les preferències, ordenava les preferències dels individus. Es considerava també, doncs, que la utilitat no es podia mesurar, que la utilitat no era plaer. Es considerava que la utilitat eren les preferències i res més, i que les utilitats dels individus no es podien comparar entre si. I llavors les polítiques de benestar es mesuraven d'altres maneres. Tenien altres maneres de mirar com una política podria ser millor que una altra, però en qualsevol cas evitaven comparar les persones entre elles.

En l'àmbit teòric tot això és molt bonic, però en l'àmbit pràctic els economistes es trobaven amb un problema: moltes decisions no es podien prendre si un no podia comparar els individus i si un no podia mesurar el benestar. Llavors el que ha passat amb l'economia empírica és que tots els treballs de benestar, d'avaluació de polítiques públiques, de pobresa, desigualtat... s'han basat pràcticament en la renda. Els individus es comparaven entre ells amb la renda. Quan miràvem la pobresa, miràvem el llindar de renda en el qual consideraven que algú era pobre o no. Quan miràvem la distribució, miràvem la distribució de la renda. Evidentment corregíem la renda per moltes coses: no és el mateix una família de cinc fills que una família de deu fills. Alguns més atrevits i encara segurament més bons, al meu entendre, com podria ser el professor Amartya Sen, corregien la renda per moltes altres coses. Miraven les capacitats que els individus tenien, les habilitats, l'accés a la educació, l'accés a la sanitat... i creaven mesures de pobresa multidimensional. Però tot era molt basat en l'accés a coses materials i en la renda.

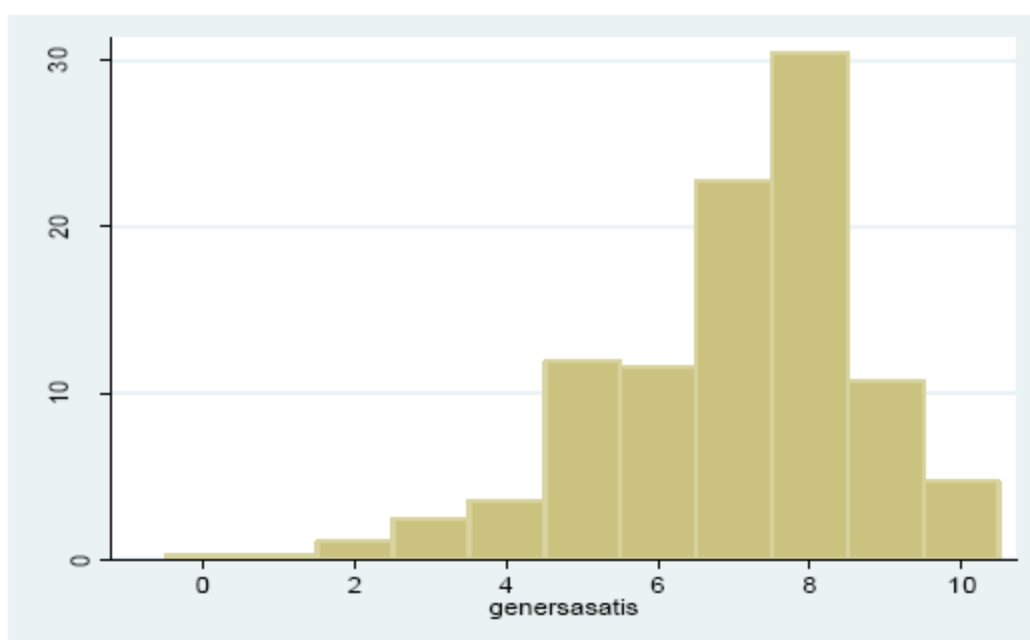
Això de fer servir la renda com a mesura del benestar no és tan estrany. Si diem que la utilitat representa les preferències, els individus volen maximitzar aquesta utilitat, volen aconseguir tantes coses com sigui possible. I què és el que ens priva de tot això? Segurament la restricció pressupostària, els diners que tenim. Per tant, si la utilitat era clarament definida, com més renda, més coses podies assolir. Hi ha una relació clara entre renda i benestar que, en principi, no està gaire equivocada.

Hi ha hagut una revifalla d'aquest debat sobre el benestar. Què és el benestar? És la renda? La crisi hi ha ajudat. Una mica abans de la crisi es començava a parlar d'això també. La bonança econòmica segurament també hi ha ajudat. Es pot mesurar el benestar o no es pot mesurar? Tenien raó els economistes d'abans dels anys trenta o tenen raó els economistes d'ara? Sembla que l'evidència empírica ha demostrat que els individus poden i volen dir quin és el seu benestar. Ells entenen si se senten satisfets o no, si són feliços o no, i ens ho poden dir en les enquestes. Això és el

benestar subjectiu. Preguntem als individus si ells estan satisfets o no amb la seva vida, amb el seu treball, amb la seva salut i amb moltes altres coses. I això contrasta amb les mesures de benestar objectiu: la renda, la més obvia. Però altres també que són el benestar de la renda corregida: accés a la salut, accés a la educació, etcètera.

Com és una pregunta del benestar subjectiu? Què és el benestar subjectiu? Què fem nosaltres? A la gent, en molts llocs del món, se li ha fet diverses vegades aquesta pregunta que teniu aquí: “Volem preguntar-li sobre el seu grau de satisfacció”. Aquesta és en la vida en general. També els hem preguntat en la seva feina, en el seu estat de salut, en la seva parella, en el seu país, etcètera. “Si us plau contesti fent servir la següent escala”, la gent ha de contestar entre 0 i 10 en aquest cas, en altres ocasions s’ha preguntat entre 1 i 7, entre 1 i 4... hi ha diferents escales però aquesta potser és de les que s’han utilitzat més al nostre país. “Quan feliç és vostè en la seva vida en general?” I la gent ha de fer una creueta en el 0, en el 3 o en el 10. I ara vostès poden pensar la seva pròpia resposta i guardar-se-la en el cap mentre

Normalment es distribueix:

7

jo els segueixo explicant la resta.

Així és més o menys com es distribueix. Poca gent declara un 0, un 1 o un 2. La majoria de gent està en un 7 o un 8, i tens la majoria de la massa sobre el 5, 6, 7, 8 o

9. Per tant, la majoria de gent està bastant satisfeta amb la seva vida. Això són països de l'oest, països occidentals.

Quines són les característiques principals que són molt importants a tenir en compte de les mesures subjectives i que no tenen res a veure amb les mesures objectives del benestar? Estan correlacionades, però no tenen res a veure amb el concepte. La felicitat *reportada* o *declarada*, no sé gaire bé com traduir-ho, depèn de diverses coses. En primer lloc, depèn de la situació de l'individu, depèn de la situació material o la situació social en què l'individu es troba. Depèn de la feina que té, de la salut de la qual disposa, de la renda, de l'habitatge, del lloc on viu, dels seus amics, etcètera. Depèn de la situació actual objectiva de l'individu. També depèn de les seves percepcions. La situació que l'individu té ara és relativa a una situació, per exemple, a com era en el passat. Si avui estem millor del que estàvem ahir, la nostra percepció de la situació actual segurament serà molt millor que la d'un individu que ahir estava millor que avui. Si véns d'una família molt rica i en aquests moments tens un sou de 1.000 euros, segurament percebràs aquest sou molt més dolent que una persona que ve d'un nivell socioeconòmic molt més baix. Per tant, depèn també de la situació del passat. Depèn també de com la situació actual es compara amb el que nosaltres esperem del futur, de les expectatives que tenim. I també depèn de com es compara amb els altres. Als altres els diem en economia *el nostre grup de referència*, i segurament també en sociologia i en altres disciplines. És a dir, aquells amb els quals tu et compares. Com els va la vida a aquells en els quals tu et veus reflectit, quant guanya la gent que ha estudiat el mateix que tu o quants diners guanyen els teus veïns.

Per tant, depèn de la teva situació actual, depèn de com la perceps en comparació del passat, el present i el futur, i en relació amb els altres que t'envolten. I també depèn de les característiques de l'individu. Són coses que no canvien al llarg del temps. Hi ha individus que són optimistes i n'hi ha que són pessimistes. Hi ha individus que tenen una capacitat més gran de poder superar les adversitats, etcètera. I això també s'ha de tenir en compte —com a economista això no és el que més ens interessa, per això ho hem de corregir per tal de poder trobar una relació bona. I finalment, també depèn de l'estat d'ànim. Si el dia que t'han entrevistat el teu cotxe s'ha trencat segurament no donaràs la mateixa resposta que si t'entrevisten el dia en què feia molt sol i estaves assegut a una terrassa prenent un cafè. I totes aquestes coses s'han de tenir en compte i els economistes les sabem.

Supòsits teòrics

- **La felicitat (satisfacció) és mesurable:** els individus volen i poden donar respostes útils i rellevants.
 - La felicitat declarada és una transformació monotònica positiva del concepte teòric en el qual estem interessats (utilitat, benestar...).
 - Si $F_j > F_i$, $\rightarrow W_j > W_i$ (F=felicitat; W=benestar).
- **La felicitat (satisfacció) és comparable, ordinalment o cardinalment.**
 - Els individus comparteixen un mateix concepte de satisfacció (ser feliç és el mateix per a tothom).
 - Encara que a la gent no la faci feliç les mateixes coses.

9

Hi ha dos supòsits teòrics importants per poder fer servir aquestes mesures. El primer és que els individus volen i poden declarar la seva felicitat, dir-nos quant feliços són, i que, més a més, quan poden i volen donar-nos aquesta resposta resulta ser d'utilitat i rellevant. Què vol dir que és útil i rellevant? Que està relacionada inequívocament amb el concepte teòric en el qual estem interessats. En aquest cas és benestar. És un concepte potser una mica abstracte, però malgrat tot, tots tenim un concepte de què és el benestar. I tots volem una societat en què la gent tingui el màxim de benestar possible, o més benestar que ahir, o un benestar que sigui bo en comparació del dels altres. Per tant, ha de estar relacionat amb el concepte teòric que nosaltres tenim en ment.

Per tant, la primera cosa important és que ens ha de dir alguna cosa útil i que s'ha de poder mesurar, i l'altra, la segona, és que ha de ser comparable entre els individus. Tots hem de voler dir el mateix. Si quan jo reporto el meu benestar vull dir una cosa completament diferent de la que vol dir una altra persona, aleshores ja no ens interessa aquesta mesura. Això no vol dir que ens hagi de fer feliços la mateixa cosa. Una persona pot ser molt pobra mentre que una altra pot ser molt rica i les dues poden dir que són felices en un 7. La seva situació és molt diferent, però el sentiment de felicitat o el sentiment de plaer i de benestar que tenen ha de ser similar. Hi ha un concepte comú de què és el benestar, de què és la felicitat, de què és la

satisfacció. Si aquests dos supòsits no es compleixen, aquestes mesures no servien per a res.

I per tant hi ha hagut una part important de la literatura que s'ha dedicat a mirar si aquests supòsits eren realistes. La mesurabilitat, és a dir, saber el que els individus volen, són capaços de mesurar, de dir-nos quina és la seva felicitat i que sigui una resposta que ens interessa, que està correlacionada amb el concepte teòric que nosaltres volem estudiar, s'ha comprovat empíricament. Per exemple, hi ha una correlació forta entre expressions físiques. Hi ha experiments en els quals l'enquestador, després de preguntar a les persones “com de feliç és vostè avui”, apunta les vegades que aquella persona somriu, fa una expressió trista o fa diferents tipus d'expressions facials durant l'entrevista. I al final miren la correlació que hi ha entre la quantitat de vegades que ha somrigut o la quantitat de vegades que ha fet expressions que estan més correlacionades amb la tristesa i el número que ens ha donat a la resposta de “com de feliç és vostè”. I la relació és clara i forta. Per tant, aquest concepte que nosaltres estem mesurant com a mínim està relacionat amb alguna cosa que nosaltres, com a societat, identifiquem com a plaent, plàcida, bona, benestar o felicitat.

En relació amb l'economia. Què volem en economia? Què ens interessa? La utilitat per què ens interessa? Una de las raons per les quals ens interessa mesurar la utilitat, una, no totes, és per poder predir el comportament de la gent. Nosaltres què volem? Si fem una política pública determinada volem saber com reaccionarà la gent davant això. Si fem un canvi en el mercat laboral volem saber com la gent es comportarà. Per poder predir el comportament necessitem mesurar aquesta utilitat. Jo com a economista de benestar subjectiu dic: “Potser la gent no maximitza el benestar perquè això de maximitzar la felicitat és una cosa molt difícil de fer”. Però com a mínim haurem de fer coses i ens haurem de comportar de tal manera que millori el nostre benestar. Això és el que a mi m'agradaria trobar, aquesta mesura. I per tant els economistes el que hem fet és mirar si havia una correlació entre la felicitat i el comportament de la gent. I l'hem trobat. La gent que per exemple comença a reportar nivells molt baixos de felicitat en el seu treball té una probabilitat molt més alta que l'any següent, quan l'entrevistem, hagi deixat la feina. La gent que reporta nivells de satisfacció molts baixos en el seu matrimoni té una probabilitat molt més gran d'estar divorciada l'any següent quan l'entrevistem. Un altre estudi ha mirat la diferència de felicitat entre un home i una dona de la mateixa parella. Les

diferències entre la felicitat de l'home i la dona en un matrimoni prediuen la probabilitat de divorciar-se. Com més gran és la diferència, més probable és que la gent es divorciï, sobretot quan la dona és la que té el nivell de felicitat baix. Aquí m'estalvio comentaris.

També, una altra de les coses que es considera com a evidència empírica que el que estem mesurant realment té sentit és que s'han trobat al llarg del temps i dels països correlacions sistemàtiques entre les respostes del benestar i les característiques de l'individu. Si un individu disposa de bona salut ens dóna una resposta més alta de felicitat; si l'individu té una bona feina, també; si està casat, també; si el individu no té feina, més baixa... Per tant, aquesta correlació sistemàtica al llarg del temps i a través dels països ens fa entendre que la gent està dient quelcom amb sentit. Si la gent digués qualsevol resposta que se li passés pel cap, jo no hauria trobat en tots els meus estudis correlacions tan sistemàtiques sempre a través dels països i del temps entre les característiques de l'individu i la felicitat.

Evidència empírica

- **Mesurabilitat:**
 - Correlació entre expressions físiques (per ex., somriure i activitat cerebral) i felicitat.
 - **Poder predictiu:** els individus renuncien a activitats (per ex., a la feina o amb la parella) que els donen poca satisfacció.
 - Correlació sistemàtica amb mesures objectives (salut, lloc de residència, etc.).
- **Comparació interpersonal:**
 - Els individus reconeixen i prediuen la satisfacció d'altres individus veient fotos o vídeos.
 - Els individus tradueixen de manera similar “paraules” a una escala numèrica.

10

Comparació interpersonal. Volem dir tots el mateix? Compartim tots el mateix concepte de felicitat o no? Perquè si no el compartim estem en les mateixes, aquests mesuraments no serviren de res. Però s'ha demostrat que certament és així. A la gent se li ha ensenyat fotos i li hem preguntat: “Vostè, quan creu que esta persona és feliç?” Hi ha una correlació molt forta entre el que la gent ha dit, entre el que el

senyor de la foto ha dit i el que el senyor que ha vist la foto diu que el senyor de la foto ha dit. I això és mirant una foto. Per tant, tots entenem què és la felicitat. Potser no ens fan feliços les mateixes coses, però tots sabem què és i quan estem contents ho sabem reconèixer també en els altres. I una altra cosa que també s'ha comprovat empíricament és que la gent tradueix de la mateixa manera sentiments verbals en números. Nosaltres dèiem a la gent: “Som molt feliç, això què és, un 10, un 7, un 8?” I la gent deia aproximadament els mateixos números per paraules com “sóc molt feliç”, “sóc bastant feliç” o “em sento miserable”, que es veu que deu ser un 0.

Per què és rellevant?

- **Estudiar i entendre les preferències dels individus:**
 - Per entendre el comportament dels individus i incorporar la informació en els models teòrics.
 - Per testar teories “velles” (per ex., inflació/atur)
- **Avaluació de polítiques:** no sumar felicitats, sinó entendre l'efecte de les polítiques sobre la felicitat.
 - Ex.: subsidis familiars i d'atur, imposició òptima, projectes de salut pública.
- **Estudiar pobresa i desigualtat:** entendre i dissenyar polítiques distributives - pobresa multidimensional.
- **Mètodes de valoració basats en preferències**
 - Clima, salut, cuidadors informals, infantesa.

11

Per què és rellevant? Per què volem tot això? Són ximpleries o és quelcom important? S'ha fet servir per diverses coses, però aquí he resumit les que per mi són més rellevants i jo crec que és per al 90 % dels economistes que fan aquests temes. Primer, per estudiar i entendre les preferències dels individus. Volem saber què fa feliç els individus, volem saber què els provoca benestar perquè així entendrem perquè es comporten i com es comporten i entendrem com reaccionaran davant de polítiques que puguem fer, o davant de situacions que es poden plantejar en el futur. També ens serviran, per tant, si coneixem les preferències, per provar teories velles amb idees noves. És veritat que la inflació és important? És veritat que l'atur és important? És

veritat que els diners són importants? Això és una: entendre les preferències dels individus i intentar preveure el seu comportament.

Dos: avaluació de polítiques públiques. Hi ha molta gent que el que ha fet ha sigut sumar felicitats. Tal vegada algú ha sentit a parlar del Happiness Explained Index del Govern de Butan, que té un índex de felicitat. Però, a la majoria d'economistes no ens interessa gaire sumar felicitats i més endavant veureu per què. A mi el que m'interessa és saber com m'afectarien determinades polítiques sobre la felicitat. Si jo fos una persona que té quelcom dins el govern no m'interessaria saber el número que em dóna la gent després de jo fer una política, sinó que m'interessaria saber per què ha passat tot això. Què passa amb els subsidis familiars? Quin és l'efecte que tenen els fills sobre el nivell de felicitat? Per tant, què passarà si donem subsidis familiars per tal de fer polítiques de natalitat? O pel que fa l'atur, què passa si donem subsidis d'atur? La gent tindrà menys incentius per trobar una feina? Segons les preguntes de felicitat, no. I després també veureu per què. Imposició òptima, redistribució òptima... com volem redistribuir el salari? Si l'efecte del salari del veí té un efecte negatiu sobre mi, si el fet que el veí guanyi molt més que jo té un efecte negatiu sobre mi, la distribució de diners òptima ja no és la mateixa que si no té efecte. Sobre els projectes de salut pública, què és el que considera més rellevant la gent? Quines són les malalties que tenen un impacte més gran sobre la felicitat dels individus. A vegades és sorprenent. Nosaltres vàrem fer un treball on miraven la felicitat dels pares amb nens amb malalties cròniques i el que em va sorprendre més de tot va ser que el que fa més infeliços els pares no és tant la gravetat de la malaltia com la incertesa que s'associa a aquesta. La incertesa és la cosa que mata els humans. Per tant, sense aquestes preguntes tal vegada algú hauria pensat que malalties més greus tenen un impacte més negatiu sobre els pares, mentre que hi havia malalties molt menys greus amb un grau d'incertesa molt gran que tenien un impacte molt més negatiu. Tot això es pot estudiar amb les preguntes subjectives.

També es pot estudiar la pobresa, la desigualtat. Què vol dir ser pobre? Quins són els sentiments de ser pobre? Qui se sent pobre i per què? És la renda o són altres coses? I la distribució de la felicitat, per què és desigual la felicitat? Què és el que crea aquesta desigualtat de felicitat?

I finalment mètodes de valoracions basats en preferències. Què són mètodes de valoracions? Hi ha béns que no es venen en el mercat, per exemple el clima, el soroll que fa un aeroport, la salut, els cuidadors informals, la gent que es cuida

d'altres persones sense cobrar... Hi ha moltes coses que no tenen un preu en el mercat. I a vegades quan un ha de decidir en què posar els seus recursos limitats necessita pensar quin és el valor que tenen aquestes coses per a la gent. Llavors hi ha hagut molts de mètodes de valoració i un dels mètodes que nosaltres hem fet servir són aquestes preguntes subjectives. Tu preguntes a algú com de feliç és i intentes explicar-ho mitjançant variables. Dintre d'aquestes variables hi poses, per exemple, el seu salari i després hi poses el nombre d'hores que aquesta persona dedica a cuidar la seva mare, per exemple, que és una persona gran que no té ningú més que la cuidi. El nombre d'hores que aquesta persona dedica a cuidar la seva mare té un impacte negatiu sobre la felicitat i el salari té un impacte positiu. Què podem fer nosaltres? Podem mirar quin és el balanç entre les dues coses. Si per exemple una hora més et baixa la felicitat mig punt, quants diners necessites per tornar a pujar la felicitat aquest mig punt? I en aquest estudi que vàrem fer, per exemple, vàrem trobar que eren 9 euros l'hora, que em sembla bastant raonable.

L' informe Stiglitz

Una de les promeses més atractives de la investigació sobre el benestar subjectiu no és simplement crear una bona mesura de qualitat de vida, sinó també entendre millor les variables objectives que determinen la felicitat (diners, salut, educació).

Aquest aspecte és el menys polèmic de les mesures de benestar subjectiu.

Segons l'informe de Stiglitz, “Una de les promeses més atractives de la investigació sobre el benestar subjectiu no és simplement crear una bona mesura de qualitat de vida —el que us comentava— sinó entendre millor les variables objectives que determinen la felicitat: els diners, la salut o l'educació”. I aquest, de fet, és l'aspecte menys polèmic de les mesures de benestar subjectiu. Perquè fer servir el benestar, fer servir la felicitat com un índex, això ha estat bastant més criticat.

La “típica” equació de satisfacció

$$S_{it} = \alpha + \beta X_{it} + T + v_i + \varepsilon_{it}$$

en què i denota l'individu i t el temps.

- Les tendències temporals (T) (per ex., inflació i eleccions).
- Variables explicatives objectives (X_{it}) (per ex., renda, educació, situació laboral, salut, situació familiar i estat de l'habitatge).
- Característiques de l'individu que expliquen aprox. el 80 % de la variabilitat (v_i). (per ex., optimisme, intel·ligència i capacitat per superar adversitats).
- El típic terme d'error (ε_{it}).

Què vol dir entendre què ens fa feliç? Aquesta és una equació típica. Potser per a alguns de vosaltres és una mica desconeguda i per a alguns altres no tant. El que fem és intentar explicar amb una equació la felicitat que l'individu ens ha declarat. Hi posem tendències temporals, que són totes aquelles coses que els individus que viuen en un país l'any 1999 van patir junts i, si bé no sabem gaire bé què és, ho posem aquí i ho tenim en compte. I després hi ha les variables que ens interessin més a nosaltres: la renda, l'educació, la situació laboral, la situació familiar, la salut, l'estat de l'habitatge on viu la persona, quin és el nivell d'inflació del país, etcètera. Tenim en compte les característiques de l'individu que no podem observar i que suposem que són constants a través del temps. Una de les crítiques que hi ha hagut en aquestes preguntes ha estat si és que una persona és optimista sempre serà feliç. Sí, la gent optimista tendeix a ser més feliç que els que no ho són, però també els passen coses. Amb aquests models el que fem és agafar dades panell, seguim els individus a través del temps i, d'una manera molt simplista, el que fem és mirar els canvis. No és ben bé així, però és més que suficient per entendre-ho. Per exemple, a una persona que li ha passat alguna cosa molt gran, mirem com ha canviat la seva felicitat. I fem coses més complexes que això, però aquesta és la idea. Com que mirem els canvis que la gent ha sofert al llarg dels anys en què l'hem estat observant, els que són optimistes sempre seran optimistes i ja no cal preocupar-nos

més perquè això està controlat a la nostra regressió. Per tant, tot això no és cap problema per als econometristes.

Supòsits estadístics

- La felicitat és interpersonalment comparable des del punts de vista **cardinal o ordinal**?

(1) Models lineals vs. de resposta ordinal

- A més dels “típics” factors inobservables que varien amb el temps (per ex., un dia plujós o el cotxe s’ha espatllat), la felicitat depèn de factors inobservables i constants en el temps (és a dir, trets personals, com la intel·ligència, l’optimisme i la capacitat d’afrontar adversitats).

(2) Necessitem dades de panell per poder tenir en compte els efectes individuals.

14

Fem alguns supòsits estadístics. Per exemple: és la utilitat cardinal o ordinal? Tal vegada, per a alguns de vosaltres, això no té gaire interès però la idea és: si algú em diu que són feliç un 4, és dues vegades un 8 o només una mica més que un 8? Bé, podem fer-ho que sigui dues vegades o podem fer-ho que sigui més. Per això hi ha diferents models econòmics i no hi ha cap problema per tenir en compte una cosa o l'altra. I després hi ha el que us he explicat: si hi ha individus que són sistemàticament optimistes, individus que són més intel·ligents, individus que tenen més habilitats per superar els moments difícils... tot això també ho tenim en compte. I també tenim en compte si avui ha plogut, si se m’ha espatllat el cotxe o si el nuvi m’ha deixat. Un cop controlem per tot això llavors ja només trobem els efectes sistemàtics que tenen canvis en la teva situació personal sobre els canvis de la teva felicitat. I per tant estimem una relació clara entre efectes i conseqüències.

Què ens fa feliços?

Característiques individuals

- Renda (+), renda passada (-) & renda d'altres (-).
- Educació (-): expectatives vs. oportunitats.
- Atur (-): no hi ha adaptació; hi ha histèresi.
- Característiques del lloc de treball tenen el signe “esperat” (per ex., salari (+), temps de desplaçament (-), torn nocturn (-) i hores treballades (-).
- Estat de l'habitatge (lloguer o preu) (+).
- Relació “U” entre satisfacció i edat (mínim = 40).
- No hi ha grans diferències per sexe.
- Tenir parella (+), fills (-/0), religió (+), obesitat (-)⁵

Què ens fa feliços? Un breu resum del que s'ha trobat a la literatura. La renda, el salari, els ingressos, els diners ens fan feliços. Potser no tant com ens esperàvem, però ens fan feliços. La renda passada, el que guanyaves l'any passat, és negatiu, et fa infeliç. Per què? Perquè com més guanyessis l'any passat, menys guanyes avui en relació amb l'any passat. Si l'any passat guanyaves 3.000 euros i ara 2.000, aquests 3.000 euros et fan bastant infeliç.

La renda dels altres. Si tu guanyes 2.000 euros, i el teu veí, 3.000 euros, no és gaire agradable, perquè veure'l passar amb Porsche mentre tu tens el teu SEAT a la gent no sol agradar-li gaire. Hi ha molta gent que ha dit que això és una qüestió d'enveja i que ells són bons, i que ells no tenen enveja. Bé, potser no tenen enveja, però de totes formes tu com pots saber què és bo o dolent. Vivim en un món on tot és relatiu. Què és bo? Què és tenir salut? Han canviat molt aquests conceptes en el temps. Les coses són relatives. Una cosa és bona o dolenta en relació amb el que nosaltres veiem al nostre voltant. El que no existeix no ho podem veure, no ho podem saber, no ho podem conèixer. Per tant, no ha de ser només un negatiu de l'enveja. També la importància dels altres o la importància de com estan els altres ens ajuda a valorar la nostra situació, posar-la en perspectiva.

L'educació en els països occidentals és negativa. La gent amb nivells educatius alts és més infeliç que la gent amb nivells educatius baixos. L'explicació que s'ha donat ha estat que l'educació et dona oportunitats, tens més bones feines, tens més opcions, però per altra banda també et crea més expectatives que són difícils de trobar. Molta gent va a la universitat, potser no hauria de dir això aquí avui amb tanta gent jove, pensant-se que assoliran una feina molt bona, que tothom podrà acabar sent director general d'Economia, però d'aquests només n'hi ha un. I de gent que va a la universitat n'hi ha molts, per tant no tothom ho podrà fer. Les expectatives són molt difícils d'aconseguir. I llavors diuen, la teoria és que les oportunitats que et dona l'educació en el món occidental són positives, es veuen compensades amb escriure per les expectatives que no aconsegueixes assolir. De fet, aquesta teoria sembla que podria ser veritat ja que en els països menys desenvolupats l'efecte de l'educació és positiu perquè segurament la importància de les oportunitats que et dona és molt més important que en els nostres països i, per tant, aquest efecte positiu és més important que el de les expectatives.

Quedar-te a l'atur. Això és una de les pitjors coses que us pot passar a la vida. És molt negatiu i, a més a més de ser molt negatiu, la gent no sembla adaptar-s'hi. Mentre que la gent s'adapta a segons quines coses, li costa molt adaptar-se a estar aturat. I no només li costa adaptar-se a estar aturat mentre està aturat, sinó que un cop que troben feina una altra vegada el record sempre queda. I l'efecte negatiu d'haver estat aturat dura bastants anys. També s'ha trobat per exemple en relació amb l'atur que hi ha histèresis regionals. La gent que viu en àrees on hi ha un nivell d'atur molt gran és menys infeliç que la gent que viu en àrees on l'atur és més baix. Per tant, l'estigma social associat a estar aturat és menys important quan tu vius a un lloc on tothom o una part important de la regió està també aturada. Per què és important això que l'atur és negatiu i que la gent no s'hi adapta? Perquè tot aquest efecte negatiu ve a sobre del decreixement del salari. Nosaltres mireu si la persona es queda aturada, el seu salari és més baix i això també ho controlem. El salari baixa, i això et fa infeliç, però a més a més, encara baixes més la felicitat pel fet d'estar aturat. Per tant, que els subsidis d'atur impedeixen que la gent torni a anar al mercat laboral perquè pensen "total no hem de treballar i ja tenim un subsidi d'atur" és una farsa, perquè la gent és molt infeliç quan està aturada.

Les característiques del lloc de treball tenen el signe esperat. Això interessa bastant a la gent que treballa amb recursos humans. Per exemple, el salari té un signe

positiu mentre que el temps de desplaçament és negatiu, de manera que com més minuts has de viatjar per arribar a la feina més infeliç ets. Fer el torn nocturn, per exemple, té un impacte negatiu sobre la felicitat, les hores treballades també tenen un efecte negatiu sobre la felicitat, etcètera. O sigui, pel que fa a les característiques del lloc de treball trobem els efectes esperats.

L'estat de l'habitatge és positiu. Viure en habitatges cars és positiu perquè és un signe de la qualitat de l'habitatge, no perquè a la gent li agradi pagar.

Hi ha una relació "U" entre la felicitat i l'edat amb un mínim sobre els quaranta. La felicitat va decreixent, decreixent, decreixent, però quan arribes als quaranta torna a pujar. I també s'ha associat a la idea de les expectatives. Molta gent diu que la gent jove té expectatives que són molt difícils de trobar, com he dit, només tenim un director general i molta gent que vol ser-ho. Un cop que arribes als quaranta replantesges la teva vida i baixes les expectatives i comences a ser feliç.

No hi ha gran diferència entre homes i dones. Sembla que a les nostres regressions trobem diferències zero. El psicòlegs que estudien més els temes de personalitat el que diuen és que les dones tenen més emocions positives i negatives i els homes tenen una felicitat més estable. Tenir parella és molt positiu. Té un efecte positiu. Els fills o tenen un efecte zero o tenen un efecte negatiu sobre la felicitat. La religió, el nombre d'hores que vas a missa, etcètera, té un efecte positiu sobre la felicitat.

L'obesitat és negativa, per exemple, i té relació amb l'economia de la salut. L'obesitat és negativa, és dolenta per a la persona i també és dolenta per al nostre sistema sanitari, perquè surt bastant car tenir una població obesa. L'obesitat és negativa, per tant un hauria de pensar que la gent intentaria fer el que pogués per ser menys obès, i segurament així és. Però, per exemple, què és troba? Que la gent que està casada amb una persona que també és obesa no és tan infeliç, comparat amb aquells que ells ho són però la seva parella no ho és. Per tant, si volem dissenyar polítiques per reduir l'obesitat és interessant saber que la parella té importància en això.

Què ens fa feliços?

Característiques macro

- La qualitat ambiental és rellevant. Ex., soroll (-) i contaminació (-).
- Taxa d'atur (-) té un efecte similar a la inflació (-).
- Desigualtat (gini) (-).
- Terrorisme (-).
- Democràcia (+).
- PIB (debat!) → Necessitem una mesura alternativa al PIB? No si són el mateix o si es mouen en la mateixa direcció i al mateix ritme.

16

Què ens fa feliços? Seguim. Condicions més *macro*, en el sentit que són més de l'entorn i no tan nostres. En relació amb la qualitat ambiental, la contaminació és negativa. Per exemple, dintre d'una regressió de felicitat hi poses el CO_2 i el NO_x i totes aquestes coses i tenen signes negatius. El soroll és negatiu, viure al costat d'un aeroport, per exemple, et fa més infeliç. La taxa d'atur, ara sí, en el nivell regional, és negatiu. Per tant, viure en una regió on l'atur és més alt és negatiu. En un estudi que hem fet i que encara no hem publicat, per exemple veiem que aquesta negativitat depèn del grau d'aversion al risc que un tingui. La gent a qui agrada molt el risc, fins i tot troba positiu viure en regions d'atur, crea oportunitats. La gent que no és arriscada li agrada menys. I passa el mateix amb la desigualtat. Viure en una zona amb grans desigualtats és negatiu. De fet, hem trobat una relació negativa entre el Gini, que és una mesura de la desigualtat de la renda d'un país o una regió, i el nivell de felicitat de l'individu. I que aquesta depèn de l'actitud del risc. A la gent que (és risc adversa) no és arriscada encara li desagrada més la desigualtat. És un risc viure en un país desigual perquè tu no saps on t'aniràs a parar de la distribució l'any que ve.

La inflació també és negativa. Per exemple, la taxa d'atur i la inflació tenen un signe negatiu sobre la felicitat que és molt similar. Per tant sembla que les polítiques haurien de pensar que és tan important la inflació com l'atur, que no és el que es

pensa en general. Però per a la felicitat, sembla que ho és. El terrorisme és negatiu, evidentment. Viure en un país democràtic és positiu.

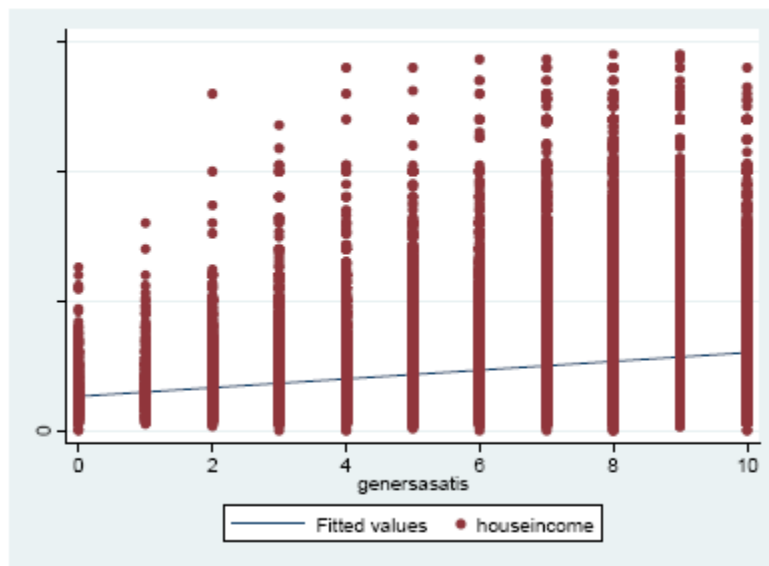
La importància de mesurar el benestar subjectiu

- (1) Les mesures subjectives són interessants sempre que aportin informació diferent de la de les mesures actuals, especialment el PIB/càpita.
- (2) Són una bona mesura per fer judicis de valor referents al benestar?
 - Serveixen per dissenyar polítiques públiques? Per entendre les preferències (per ex., sobre salut, desigualtat, nombre de fills) i sentiments de “pobresa”.
 - Podem crear un índex de felicitat que es pugui maximitzar? → Crítica principal.

17

I la pregunta estrella, com sempre, és el PIB (producte interior brut). I aquí hi ha un gran debat. Perquè de fet si la correlació és forta i és clara i són iguals i es mouen al mateix ritme, la felicitat i el PIB és mouen al mateix ritme, en la mateixa direcció, a la mateixa velocitat, tot igual, llavors sí que no necessitem mesures de felicitat perquè per això ja tenim el PIB que ho fa bé. I per tant s'ha generat molt de debat sobre els diners, el PIB i la felicitat. Per què volem mesurar el benestar subjectiu? He triat dos exemples. Un, el PIB, els diners, la renda, es mouen o no en la mateixa direcció? Són sinònims? És el mateix mesurar el PIB que mesurar la felicitat o no? I l'altre és un debat que hi ha i que jo considero important i rellevant i que crec que hi ha molta confusió, i és saber si les mesures subjectives del benestar són o no un bon instrument per fer judicis de valor.

Diners i felicitat

Començarem pel primer: els diners i el PIB. Aquesta més o menys és la correlació que normalment es troba entre la felicitat i els diners, és a dir, petita.

Abans de l'any 2000

L'evidència empírica es basava en:

- Dades transversals representatives:
 - Es comparen individus entre ells.
 - Limitacions: no té en compte les característiques dels individus.
- Dades macro (països)
 - Compara països (mitjana) entre si o a través del temps.
 - Limitacions: (i) utilitza mitjanes i ignora la variança; (ii) compara cultures diferents o gent en moments molt diferents del temps.
- Mostres molt específiques (guanyadors de loteria)
 - Limitacions: (i) compara individus amb experiències diferents; (ii) qui guanya la loteria?

20

Abans de l'any 2000, més o menys, només teníem evidència basada en dades transversals. És a dir, només teníem enquestes de l'any 1995 a Mallorca i llavors agafàvem l'individu 1 i l'individu 2 i miràvem si l'individu que era més ric era més feliç

o menys feliç que l'individu que era més pobre. Sempre vàrem trobar una correlació petita. El que fèiem era que comparàvem individus entre ells. Però tal vegada qui tenia una renda més gran era perquè li agradàvem més el diners i per això s'havia esforçat més. O perquè era més optimista i com que anava sempre content a les entrevistes sempre li donaven les feines millors. Per tant, era una limitació important.

Hi havia altres tipus d'estudis, per exemple el que agafava dades *macros*. S'agafava la mitjana de felicitat d'un país, per exemple dels Estats Units, i es comparava amb la mitjana de la felicitat d'un altre país, com ara Veneçuela. I per això heu vist aquestes coses al diari que la gent de Veneçuela és tan feliç com la gent de Suècia. És cert, però ignora diverses coses. La primera cosa que ignora és la cultura. Hem dit que perquè aquestes mesures tinguessin sentit tots havien de compartir el mateix sentiment de felicitat, havien de voler dir més o menys el mateix. I això és molt més veritat quan estem comparant individus dins un mateix país que quan estem comparant suecs amb veneçolans. Això és una. I dues, ignora la variància. La mitjana pot ser la mateixa, però a Veneçuela la distribució de la felicitat tal com és la del salari és més ampla que a Suècia. Per tant, no són igual de feliços.

Aquestes dades *macros* també havien trobat que la relació era fluixa entre PIB, diners i felicitat. Perquè trobaven això, que els països rics no eren molt més feliços que els països pobres. I també estudiaven els països a través del temps. Per exemple veien que el PIB dels Estats Units havia augmentat des de l'any 1970 a l'any 2000 una barbaritat, i que la felicitat no havia augmentat tant.

També havien fet servir altres tipus de mostres per a aquests estudis abans de l'any 2000. I era el típic exemple de la loteria. S'agafaven 22 individus que havien guanyat la loteria i els comparaven amb 22 individus que no l'havien guanyat. I trobaven que els que havien guanyat la loteria eren més feliços, però no era estadísticament significant. Per als que heu fet estadística sabreu que trobar una diferència estadística en 22 individus, Déu n'hi do! Per tant, no m'estranya que no l'haguessin trobada. I a més a més, aquests són estudis molt específics perquè la gent que juga a la loteria s'assembla molt a la gent que no juga, però la gent que guanya és la gent que juga molt i aquests sí que són una mica diferents de la majoria de la resta de la gent. Ni millors ni pitjors, són diferents.

Resultats obtinguts

- *Evidència micro*: correlació petita entre felicitat i diners.
- *Evidència macro*:
 - Correlació entre felicitat i PIB/càpita tendeix a zero a partir d'un llindar (la paradoxa d'Easterlin).
 - Evidència recent qüestiona la paradoxa d'Easterlin (Deaton, 2007; Stevenson & Wolfers, 2008).
 - O la confirma (Easterlin and Mayraz, Layard & Nickell)
- *Evidència amb loteria*:
 - Els que guanyen no són més feliços que els que no guanyen.
 - N=22!! (Brickman, *et al.*, 1978)
 - És la diferència estadísticament no significativa suficient per generar tota una literatura?

21

Per tant, el que s'ha trobat ha estat això. Per una banda, l'evidència *micro* establia una correlació petita i, per altra banda, l'evidència *macro*-països mostrava que entre els Estats Units i Veneçuela no hi havia tantes diferències i que als Estats Units el PIB havia crescut enormement i la felicitat no tant. I això ho va estudiar molt sobretot una persona que es diu Richard Easterlin, que encara treballa, i li van dir la paradoxa d'Easterlin. Era una paradoxa. Als Estats Units el PIB havia crescut molt i en canvi la felicitat no. Easterlin va fer estudis per molts de països del món, i en les regressions segueix sempre trobant això. El que ell deia és: "Hi ha un llindar a partir del qual increments del PIB ja no et fan més feliç. Quan ets pobre, increments del PIB et donen benestar material, però arriba un moment en què increments posteriors del PIB ja no et donen més felicitat". Hi ha hagut molts de treballs que ho han posat en qüestió, sobretot un de Stevenson & Wolfers del 2008, que han contradit la paradoxa d'Easterlin, però també hi ha hagut altres que l'han confirmat. En qualsevol cas, hi ha una relació, però sembla que no és gaire forta.

Hi ha una contradicció aparent

- La correlació petita entre felicitat i diners contradiu:
 - El comportament observat (per ex., hores treballades, dades de consum).
 - La teoria econòmica existent (és $U(y)$ un bon supòsit de treball?).
 - Sentit comú.
 - La gent de països més rics són més feliços.
- Això ha generat molt debat i literatura.

22

Què passa? Hi ha una contradicció aparent. Hi ha una correlació petita, però això contradiu el comportament observat. Juguem a la loteria, consumim com bojos i treballem com bojos. Si els diners no ens fan feliços, per què ho estem fent? També contradiu la teoria econòmica existent. La teoria econòmica existent diu que la utilitat depèn principalment del salari i això hauria de ser com a mínim un bon supòsit de treball. És que no ho és? També contradiu el nostre sentit comú. I sempre m'agrada posar aquest acudit.

La renda, és important?

Els diners no compren la felicitat... per tant, en comptes d'incrementar-te el sou et dono una ampolla de Prozac.

Aquest senyor diu al seu treballador: "Els diners no compren la felicitat... per tant, en comptes d'incrementar-te el sou et dono una ampolla de Prozac". Si aquest senyor que va fer l'acudit va pensar que era divertit és perquè no té cap sentit, perquè ningú no vol l'ampolla de Prozac, el que volem són els diners. Per tant, contradiu el sentit comú. I a més a més, la gent del països més rics són una mica més feliços.

Què ha passat? Això ha generat molt de debat. Hem trobat una correlació petita entre felicitat i diners i això no ens ha agradat. S'han buscat explicacions, la més important: el grup de referència. Si tothom incrementa el seu salari un 10 % i la importància que té el salari sobre la felicitat és relativa, si tothom incrementa igual, si el creixement econòmic està més o menys igualment distribuït, això no t'incrementarà la teva felicitat. Perquè tu segueixes guanyant el mateix que el teu veí. A més, la gent s'adapta als canvis de salari. Hi ha hagut molta gent que ha dit: "Et donen 3.000 euros més cada mes i ets feliç". Però, quant et dura? Un pic t'acostumes, un cop t'adaptes, hi canvies les teves preferències. És relatiu, hem dit. És relatiu als altres però també és relatiu a tu mateix. Canvies les preferències i llavors ja no ets tan feliç com ho eres la primera vegada que et van dir que et pagarien 3.000 euros al mes. També depèn de la renda passada. Per tant, el que és rellevant són els increments de salari. Si

en sempre guanyes 2.000 i ja t'has adaptat a això, no et farà més feliç. Ara si cada mes et donen 100 euros més, això sí que t'incrementarà la teva felicitat.

Això són les explicacions més generals que s'han donat. El grup de referència. Els altres són importants, si tothom incrementa el sou igual no serveix de res. I adaptació. Als Estats Units, a molts països, hem vit com els nostres nivells econòmics s'incrementaven, hem canviat les nostres preferències, ens hem adaptat i ara som tan feliços com sempre ho havien estat.

- La renda del grup de referència,

$$S_{it} = \alpha + \tau T + \beta y_{it} + \gamma \bar{y}_{r,it} + \sum_k \delta_k x_{k,it} + \omega_n + \eta_{nt}$$

on $\bar{y}_{r,it} = \sum_{i \in R_t} y_{it} / R_t$

Una cosa que s'ha trobat amb el grup de referència (no us explicaré l'equació aquesta que hi ha aquí) és que l'efecte és asimètric. És a dir, si tu ets més ric que el teu veí, no ets més feliç, però si ets més pobre que el teu veí, llavors sí que ets més infeliç. I això es diu *efecte asimètric* i hauria de tenir impacte en la imposició òptima per tal de redistribuir el salari.

Pel que fa a l'adaptació: ens adaptem o no ens adaptem als canvis de salari? I aquí l'evidència és mixta. Quan teníem dades *micro*, comparàvem individus entre ells. El que fèiem era entrevistar l'any 1999 tothom que vivia a Mallorca i comparàvem els individus entre ells. Semblava que la gent s'adaptava molt, tenia increments de salari i que la felicitat els durava molt poc. I aquestes conclusions les trèiem si comparàvem els individus rics amb individus pobres. Ara tenim més dades panells, ara podem seguir la gent al llarg del temps. Podem veure què passa un cop els ha canviat la renda. I l'evidència és bastant mixta. Hi ha molts pocs treballs fets i es troben resultats que són contradictoris. Per exemple, hi ha gent que troba que la gent s'adapta més a una reducció de la renda que a un increment de la renda, que els fa infeliços un temps més curt que no pas un increment els fa feliços un temps més llarg. Per tant, tot això queda una mica per saber.

PIB i renda, tema acabat. Correlació petita, no se sap gaire bé per què. Segurament perquè el salari del teu grup de referència, del teu veí, dels teus amics, és molt important. O potser perquè la gent s'adapta.

La segona part sobre la qual volia parlar és si les mesures subjectives són o no són útils per fer judicis de valor. I aquí hi ha hagut molta crítica. La gent està a favor de les mesures objectives. Què són les mesures objectives? Les mesures objectives de benestar són la renda corregida, els índexs de desenvolupament humà, saber si la gent té accés o no a l'educació, té accés o no a la salut, etcètera. Mentre que uns altres economistes, com nosaltres, el que fem són mesures subjectives i preguntem directament a la gent. Qui és millor que l'individu mateix per saber si és feliç o no és feliç. Què ha passat? Què han criticat les persones que fan servir mesures subjectives? Han dit: "La gent s'adapta". La gent tal vegada et dóna un 7 i són molt més pobres que un que et dóna un 5, perquè ja s'han acostumat a la seva nova situació. I per tant no és ètic considerar que aquesta persona que t'està dient "Tinc un set", encara que guanyi 1.000 euros, és igual que una persona que té un 7 i que en guanya 3.000. Això és la crítica que s'ha fet principalment a aquestes mesures.

Per tant, si els individus s'adapten no seria ètic comparar els individus en els seus graus de felicitat. Hi ha molta confusió i diré per què. Quina és la importància? Una cosa és que jo digui "Si tu em dones un 7 i tu també em dones un 7, sou iguals de feliços". Així estic comparant que la resposta és la mateixa, que el sentiment de felicitat i de benestar és igual entre aquests dos individus, això no vol dir que els individus els facin feliços les mateixes coses. El que hem dit abans. Si jo el que faig és dir "Ara vull crear una política on faré més feliç aquell que m'ha donat un 5 i el faré igual de feliç que un que m'ha donat un 7", llavors estaria comparant, igualant els nivells de benestar. Faria polítiques que volen maximitzar, per exemple, el nivell de benestar o igualar el nivell de benestar. I llavors sí que em podrien dir que no considero el fet que els individus s'adapten. Per exemple, anem a un cas extrem: tothom s'adapta a canvis del salari, llavors no seria òptim redistribuir. Per què haurien de redistribuir? Si una persona guanya 1.000 euros però aprèn a ser feliç amb 1.000 euros, llavors no caldria redistribuir. Però això no és el que nosaltres fem, això no és el que la majoria d'economistes fan. El que nosaltres fem és volen entendre per què les persones que reporten un 7 tenen el mateix sentiment. Què fa feliç la gent i què no fa feliç la gent. S'adapta o no s'adapta. I si la gent s'adapta, tenir-ho en compte quan fem les mesures. Tenir en compte les característiques ètiques d'adaptar-se o no adaptar-se. Per tant, aquesta crítica només és rellevant per a la gent que fa servir el número per dissenyar polítiques, no per a la gent que fa servir el número per entendre les nostres preferències i per entendre el que ens fa feliç.

Altra gent que està més a favor de fer servir el número i prou el que et dirà és que els individus no s'adapten tant com havien pensat abans. Fins fa tres o quatre anys la majoria de psicòlegs i la majoria d'economistes pensaven que els individus s'adaptaven a pràcticament tot. Les mesures, els estudis que s'havien fet, eren estudis amb bases de dades petites. Per exemple, s'agafaven grups de gent que havien tingut algun accident o coses per l'estil, i s'havia conclòs que els individus s'adaptaven a tot, que al cap d'un temps et podia passar el que et passés, t'adaptaves i tornaves a ser igual de feliç independentment de quina experiència havies viscut. Però això ja no és així. Els individus no s'adapten a tot, ni tothom s'adapta al mateix. Depèn de l'experiència que hem viscut i depèn de com som.

Per tant, per resumir això en un moment: la diferència és clau. Depèn de si fas servir el número per dissenyar polítiques o si el fas servir per entendre-ho.

S'adapten els individus?

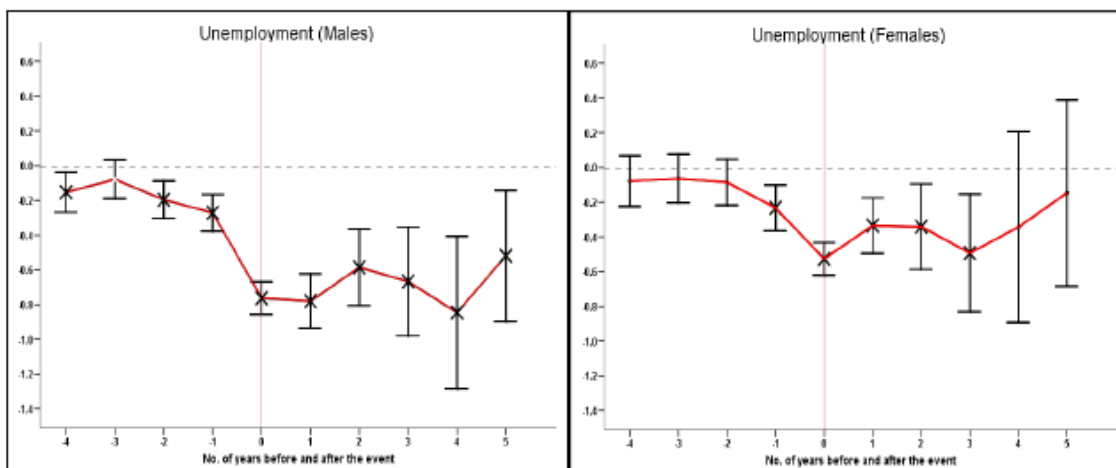
- Fins fa poc es creia que la capacitat d'adaptació dels individus era immensa. Es creia que:
 - la felicitat estava predeterminada.
 - les experiències *impactants* només tenien un efecte curt sobre la felicitat.
 - Ex.: Headey & Wearing (*set point theory*).
- L'evidència recent (dades panell) desafia aquestes teories:
 - La capacitat d'adaptar-se depèn de l'experiència i de les característiques de l'individu.
 - L'evidència no és concloent.

32

Com deia, fins fa poc es creia que els individus s'adaptaven a tot. Es creia que la felicitat era predeterminada. Tu havies nascut per ser feliç i sempre series un 8, o havies nascut per ser miserable i sempre series un 3. Hi havia gent que era optimista i hi havia gent que era pessimista, i així és com eres. Independentment del que et passés, es movia la teva felicitat temporalment i tornaves després al teu nivell. Això es diu el *set point theory*, per exemple, perquè és el teu punt al qual sempre retornes

independentment del que et passi. No obstant això, l'evidència recent diu que això no és així. Encara que molts psicòlegs creuen que els individus s'adapten a tot, les dades panell amb les quals podem seguir a través del temps una gran quantitat d'individus demostren clarament que això no és així.

Atur i adaptació

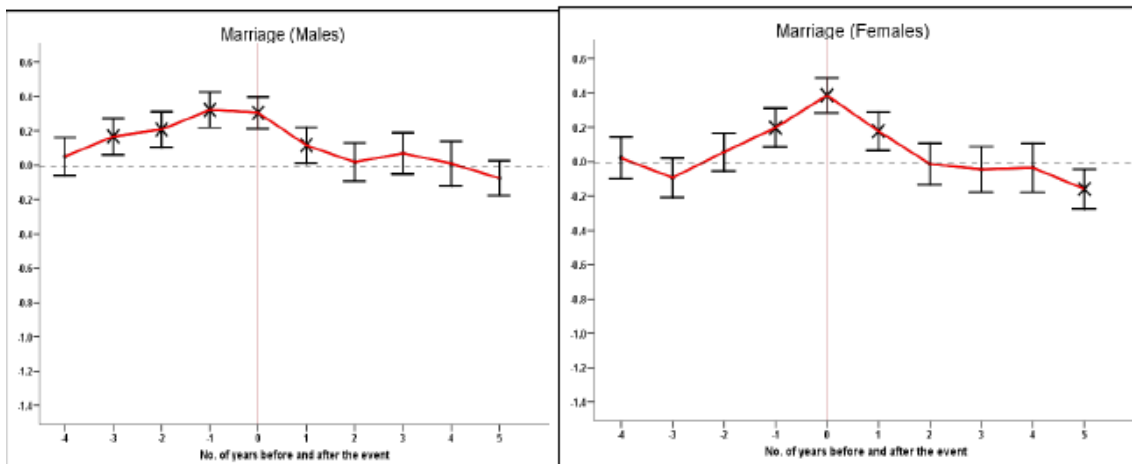

L'atur és perjudicial per a la felicitat, i la gent sembla no adaptar-s'hi.

33

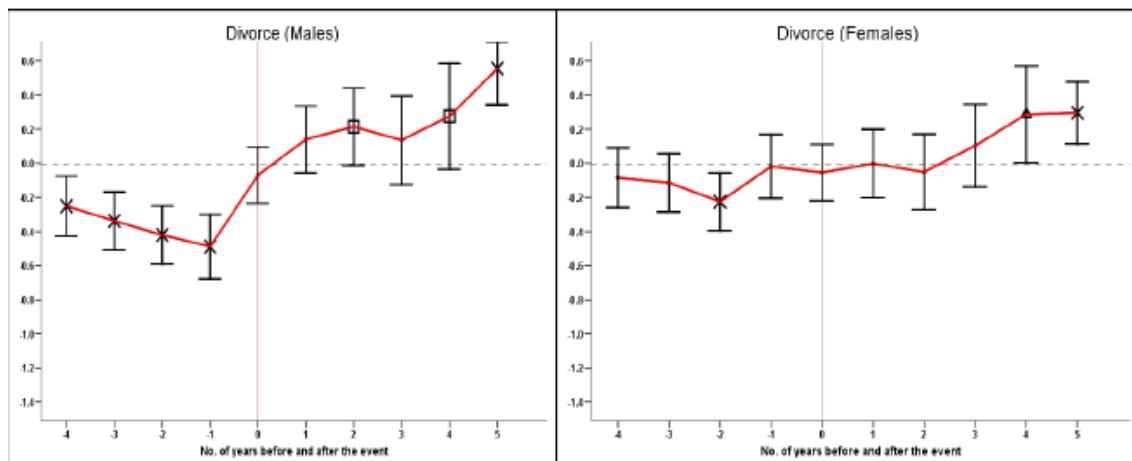
L'atur. El que us deia. Aquí tinc uns gràfics. Això són mitjanes poblacionals. Aquests individus es queden aturats on hi ha la ratlla vertical, en el moment zero. Ja veuen que la cosa anirà malament, comencen a tenir nivells més baixos de felicitat, en el cas dels homes i les dones, i segueix sent baix al llarg del temps. No torna al nivell anterior, no tornen al seu nivell de felicitat. Per tant, l'atur és perjudicial per a la felicitat i la gent no s'adapta.

Tenir parella i adaptació

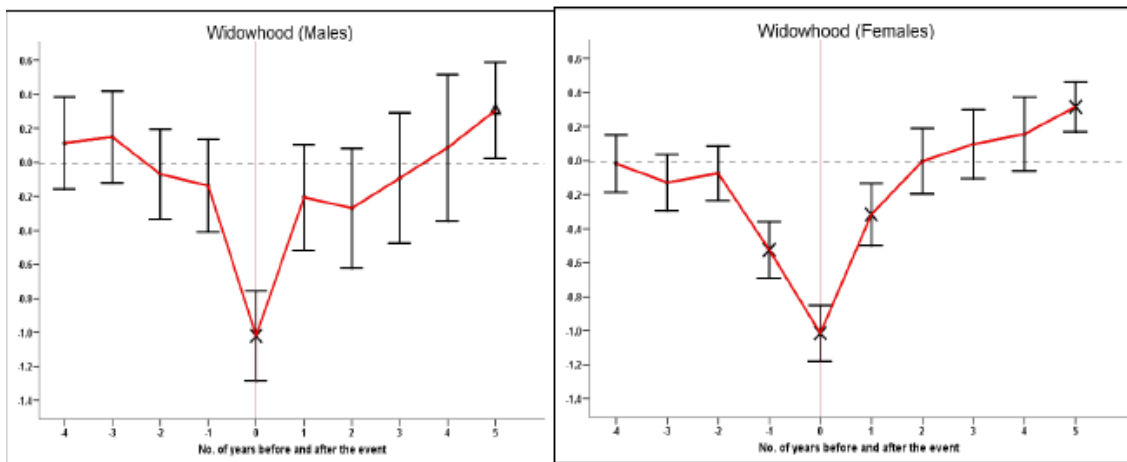
Ens acostumem a tenir parella...

Tenir parella i adaptació. Això sí. Ens acostumem a tenir parella. Ens casem, anem a viure junts a la ratlla, en el moment zero. La felicitat incrementa l'estrelleta aquella. Què passa l'any següent? Hum... I al cap de dos anys? Estàvem com havíem estat abans. Per tant, sí que ens adaptem a tenir parella.

...i a divorciar-nos.

És més, ens adaptem a divorciar-nos-en. Ens divorciem, som infeliços, tornem a ser feliços.

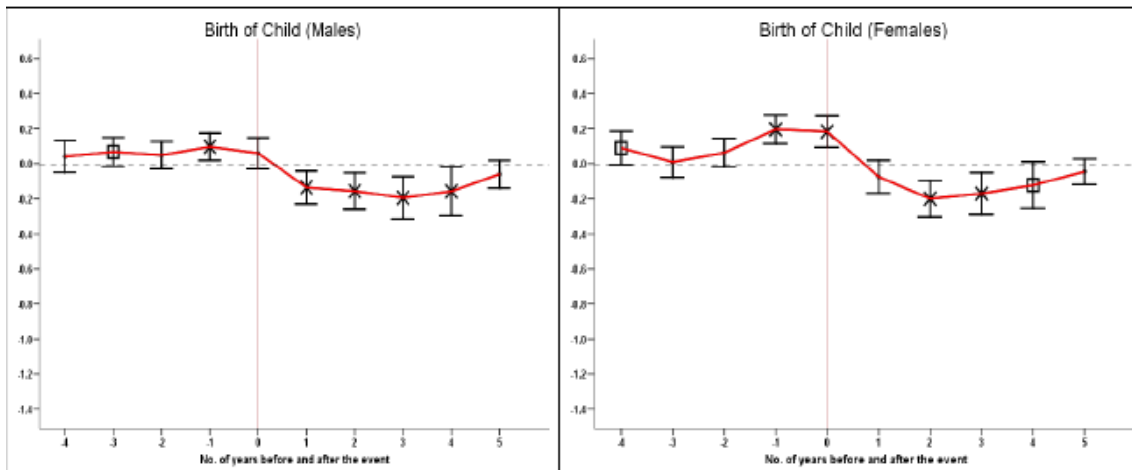

Fins i tot, quedar-se vídua és pitjor al principi que després.

36

Fins i tot quedar-se viudo és pitjor al principi que ho és després. Quan et quedes viudo, aquí no ho has escollit. El divorci l'esculls, i l'altre, no. Tens un moment molt infeliç, però et tornes a recuperar als nivells antics de felicitat. Per tant, la gent sembla que sí que s'adapta a perdre la parella, ja sigui voluntàriament o involuntàriament.

Fills i adaptació

I ni tan sols els fills són la clau per a la felicitat eterna.

37

Els fills tampoc no són la clau per a la felicitat eterna. De fet els fills tenen un impacte molt petit sobre la felicitat i, a més a més, és molt efímer.

I conclouré. El que he intentat explicar-vos avui són les mesures subjectives, què són les mesures subjectives de benestar i la seva validesa. Esper que us hagi convençut que podem mesurar el benestar de la gent i que mesurem una cosa que ens interessa, una cosa que està relacionada amb el que volem estudiar i amb el que volem saber com a societat. Aquestes mesures no són un 7 o un 8, m'és igual si és un 6,5 o un 7, a mi no m'interessa. Aquestes mesures m'expliquen les preferències dels individus, què els fa feliços i, per tant, com es comportaran, si s'adapten o no s'adapten. Com es comportaran davant d'una nova mesura, com els afectaran unes polítiques públiques de salut, etcètera. Per tant són interessants per a tota la societat. Les mesures objectives, he dit al final, són rellevants si no estan inequívocament correlacionades amb el PIB. El PIB és el que hem fet servir fins ara. Si la relació és clara, es mouen al mateix ritme i a la mateixa velocitat, llavors no les necessitem. Clarament no és el cas i és per això que aquestes mesures han estat molt interessants i s'han estudiat molt. Us he deixat també amb la pregunta de si les volem fer servir o no per a judicis de valor, si volem maximitzar la felicitat de tot el món, si volem crear un índex de felicitat i direm: "El PIB d'aquest any de Mallorca ha crescut un 2 %, però la felicitat un 5 %". Ens interessa? Creiem que els individus s'adapten? És això el que

volem? Volem entendre les preferències? Volem un índex segregat o no el volem? I aquí acabaria.

**Inici del torn de preguntes a càrrec del Sr. Andreu Sansó Rosselló, director
General d'Economia**

Andreu Sansó Rosselló. Moltes gràcies. Moltes gràcies per aquesta brillant exposició. Jo preguntaré si saps de qualque estat o comunitat autònoma que hagi començat a introduir aquest tipus de mesures amb vista a avaluar polítiques públiques i a implantar un sistema d'indicadors.

—O sigui, com l'Estat, fent-ho, no. Però sí que és veritat que per exemple les preguntes de benestar subjectiu estan en moltes dades panell dels països, que estan finançades també o cofinançades pel govern, com per exemple les dades de panell d'Alemanya i d'Anglaterra. El que ha aconseguit és que tothom escrigui articles basats en les seves dades panell i que, per tant, sàpiguen moltes més coses de la seva població del que sabem nosaltres. També a l'enquesta SILC, la que abans era l'European Community Household Panel Survey (ECHP), també hi ha preguntes. Per tant Europa té unes enquestes de llars en les quals també introdueixen preguntes de benestar. I s'han fet servir en el món acadèmic per avaluar polítiques, per avaluar coses de salut, per avaluar temes de medi ambient... i jo no sé l'impacte que han tingut en el món polític, però certament s'han fet ressò.

Lluís Moyà Bareche. Lo que no encuentro creíble es el tratamiento de igualdad entre la tasa de paro y la tasa de inflación. Algo así he entendido que no me ha parecido coherente.

—Si no le ha parecido coherente, ¿por qué? ¿Qué esperaba?

Lluís Moyà Bareche. Más la tasa de paro que la tasa de inflación. Yo he vivido a lo largo de mi dilatada vida períodos de altas tasas de inflación del 11 %, del 12% y la gente gastaba como un cohete. Gastaba porque como el dinero no valía nada, mientras que ahora no gasta. En cambio en los períodos de paro, precisamente por la incerteza del futuro, yo creía que ocurría lo contrario.

—I és que és veritat. L'efecte negatiu que té la taxa d'atur regional sobre la felicitat és bastant similar, no és idèntic, però és bastant similar al de la inflació. No ho sé

realment, però jo crec que és perquè un té informació privada sobre quina és la probabilitat que aquesta crisi l'afecti o no l'afecti.

Lluís Moyà Bareche. Has hecho dos afirmaciones en distintos momentos que yo creo que son ciertas ambas, pero a veces puede parecer una paradoja. Por un lado, el efecto que tiene la tasa de paro en el sentido de que mayor subsidio menos interés se tiene en ir a buscar trabajo. Una afirmación así parecida que no sé si yo la digo de un modo muy simple, pero que además tiene que ver con los premios Nobel de este año que han analizado esto. Al mismo tiempo, por otro lado, la situación de angustia que produce el estar en paro porque la incerteza es tremenda. ¿No hay entre ambas afirmaciones una cierta incompatibilidad? ¿Son compatibles ambas?

—No, és al revés. El que jo volia dir és al revés, que hi ha una idea que si el subsidi d'atur priva o desincentiva la gent a anar a buscar feina. Però això no pot ser gaire veritat si l'efecte que té l'atur sobre la felicitat és enorme. Justament el que deia és que això no pot ser veritat.

Luis Moyá Bareche. De acuerdo. Perdona, no te he entendido bien el matiz. Y después hay otra, y termino, que me afecta a mí directamente. Lo de los hijos, que felicidad cero o nada. Yo en gran parte de mi vida he tenido seis hijos y lo he pasado bárbaro. Y lo sigo pasando con once nietos. Y espero tener más, 18... Lo que te quiero decir es a lo largo de la vida yo puedo entender que haya períodos en que la felicidad que te aportan los hijos es prácticamente nula, incluso negativa de acuerdo con la vida, pero hay un período inicial que puede ser hasta la pubertad, o hasta los diez, doce, quince años, que son períodos de felicidad.

—No, això no és el que troben en els resultats. Si realment els fills fan tan feliç la majoria de gent, com vostè que en té sis i no és casualitat, és perquè li agraden. Però està ple de gent amb nivell educatiu bastant alt que posposa la seva maternitat perquè la carrera acadèmica o la carrera de treball li proporciona molt més plaer. Per tant, es posa en dubte que els fills reportin tanta felicitat. Em sembla que l'edat mitjana del primer fill de dones amb nivells educatius alts és de 32 anys. O sigui, això a una altra època seria un pecat... Per tant, no és tant sorprenent que sigui zero.

Andreu Sansó Rosselló. Un comentari amb referència a això de tenir fills. Heu controlat per l'edat dels fills? Perquè podria tenir un efecte. El que ha dit Lluís Moyà és molt rellevant. Tal vegada si es fa l'estudi per l'edat dels fills, en aquests estudis que teniu amb dades de panell, podria ser rellevant que si un fill de setze anys et pot donar molts maldecaps i en canvi un de tres anys et fa...

Ada Ferrer. Sí. Hi ha gent que sí que ho ha fet. Divideix, per exemple, fills de setze anys; fills que estan fora de casa, i aquests et donen un plaer que no vegis. Han separat els edats. El que també hi ha és molta endogenitat. O sigui, la gent a qui li agrada més tenir fills és també la que en té més. Llavors s'han fet alguns estudis, però costa una mica, la veritat. La gent quan té fills i està amb els seus fills sent que està fent activitats amb sentit, però no és necessàriament que els faci feliç. Però realment això dels fills a la gent la té molt preocupada, però no es troben efectes o es troben efectes molt i molt petits.

ue i nabitatge).

- Característiques de l'individu que expliquen aprox. el 80 % de la variabilitat (u_i). (per ex., optimisme, intel·ligència i capacitat per superar adversitats).

(Públic) Què heu trobat en relació amb les característiques individuals entre grups homogenis, homes i dones. No hi ha diferència?

—Sí. A veure, certament una part molt important és la personalitat. La pregunta és si amb això s'hi neix o no. També hi ha debats. Però en principi, els psicòlegs tenen uns grans debats de si són permanents en el temps o no. Han entrevistat nens quan són molt petits i els tornen a entrevistar quan tenen quaranta anys. Hi ha tota una gran discussió que jo realment desconec.

(Públic) Me gustaría hacerle dos preguntas. Una es con referencia a Barack Obama. Primero en relación con la reforma de sanidad, que se supone que ha beneficiado a un montón de gente y se supone que eso aumenta el bienestar de estas personas. Entonces parece mentira que estas personas no se hayan movilizado para votarle en masa. Es una mayoría de gente que estaba sin sanidad y haya hecho unos esfuerzos importantes para que estas personas tengan sanidad. Pero estaba pensando que como el paro también ha aumentado y es más grande, a lo mejor pesa más. Esto por un lado. Por otro lado, el tema del PIB y del paro. Porque claro, te dicen que hay muchas reformas económicas y que va a empezar todo a solucionarse, menos el paro. El paro va a seguir igual o más, el paro es más difícil de recuperar, a lo mejor en diez años se recupera. Sabes que hay teorías de decrecimiento que dicen que no hace falta aumentar el PIB para solucionar el paro y que la economía puede ir mejor con unos cambios más estructurales. Entonces, a lo mejor esto sí que es un beneficio para este

tipo de teorías económicas alternativas o de cambio que inciden más en solucionar el tema del paro que en aumentar el PIB. A lo mejor, para la sociedad la satisfacción sería mayor si ve que se soluciona el paro aunque no aumente el PIB.

—No, claramente yo siempre lo digo. O sea, el paro es de las cosas peores que le pueden pasar a un individuo, mucho peor que el PIB. Por lo tanto, si yo pudiera hacer política, claramente estaría a favor de hacer una política que corrigiera el nivel de paro. Lo que pasa es que yo creo que hay muchas cosas que no están en las manos de nadie. Y lo de Barack Obama, no sé. Hoy le decía comiendo [a Andreu Sansó] que el otro día había un chiste en el periódico que decía: “*Yes we can*, pero no en 18 meses”. Igual a la gente no le ha gustado lo que ha hecho en 18 meses Barack Obama. Y la satisfacción por las medidas de sanidad supongo que depende de si las usas o no las usas. Tener acceso a sanidad es un concepto un poco abstracto quizá hasta que no lo tienes que utilizar.

(Públic) Una pregunta: he notat que hi ha una espècie d'incongruència, tal vegada per la meva ignorància. Tu has explicat que si a una persona d'un any a un altre li puguen el sou puja la seva felicitat. Però just abans has exposat que les rendes passades són negatives, és a dir, si tu l'any passat cobraves 3.000 euros i enguany 2.000 és negatiu, ets infeliç. Fins aquí bé. Però el que no veig és aquesta relació de negativitat de les rendes passades de si l'any passat cobrava 2.000 euros i enguany en cobro 3.000 si seré més feliç o no? Per tant, en aquest cas les rendes passades juguen positivament en la felicitat no negativament com tu has dit abans.

Ada Ferrer. Sí. Però com més alta sigui, com més a prop de 3.000 estigui, més infeliç seran. Per tant, com més lluny de 3.000, 2.000, més feliç seràs. O sigui que certament. Tu m'has dit que si era 2.000... és que jo també no se si t'he seguit del tot. La idea és que, si tu abans cobraves menys que cobres ara, hauries de ser feliç, hauries de ser més feliç. T'incrementa la felicitat. Increments de renda incrementen la felicitat. El debat i l'evidència estan en si tu t'adaptes a això o no. Doncs si tu t'adaptes, tu en tenies 2.000, ara en tens 3.000, ets molt més feliç, què passarà l'any que ve i l'altre, i l'altre, i l'altre? Seguiràs sent més feliç o tornaràs al teu nivell així més estable de felicitat? Això per una banda. I que la renda passada és negativa és perquè com més alta la renda passada sigui més infeliç seràs avui. Perquè amb comparació de la d'avui, pitjor serà. No has de mirar-t'ho com un nombre absolut, simplement com un continu. La renda és una cosa contínua. Com més alta sigui la del passat, la d'avui és més baixa, la d'avui és més baixa en relació amb el passat.

Andreu Sansó. Hi ha alguna pregunta més?... No, doncs moltes gràcies a tots.

Ada Ferrer. Moltes gràcies.